

Кондратенко С.В.,
науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями зору.
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
(м. Київ)

ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ З ПРОСТОРОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ГЛИБОКИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Однією з найбільш актуальних проблем навчання і виховання дітей з порушенням зору залишається проблема орієнтування в просторі і мобільності.

Вміння орієнтуватися в просторі – важлива умова формування повноцінної особистості дитини, що має порушення зору, її соціальної адаптації та інтеграції в суспільство.

Орієнтування в просторі – одна з актуальних і складних проблем, що входять у сферу соціальної адаптації дітей з порушенням зору. Порушення зору, що виникає в ранньому віці, негативно впливає на процес формування просторової орієнтації у дітей. У дітей з порушеннями зору дуже утруднене сприйняття навколишнього світу, що має велике значення в загальному розвитку й навчанні. [1]

Просторові уявлення і сприймання – ємні поняття, що відображають багатогранність просторових характеристик об'єктивного світу. Форма, об'єм, розмір об'єктів (довжина, ширина, висота), їх розташування в просторі, просторові відносини і відстані між предметами, напрями в просторі є різними категоріями.

Просторові уявлення – це образи предметів і явищ простору та їх відношень, сприйнятих людиною. Головною ознакою просторових уявлень є їх зоровий характер, а відповідно у випадку зорової депривації процес формування цих уявлень страждає найбільше. Крім того, просторові уявлення є більш складними за структурою, ніж загальні уявлення про предмети та явища оточуючого. [1, 2]

Формування просторових уявлень і способів орієнтування вимагає взаємодії різних аналізаторів: зорового, кінестетичного, дотикового, слухового, нюхового, що порушено у випадку зорової депривації. Саме тому просторові уявлення дітей з глибокими порушеннями зору мають особливості, а їхнє формування потребує корекційно-розвиткового супроводу. А саме:

- підготовча робота до опанування складними видами діяльності;
- формування та відпрацювання алгоритмів різноманітних дій;
- демонстрація і відпрацювання способів зорового, дотикового, слухового бісенсорного і полісенсорного сприймання оточуючого простору;
- закріплення навичок просторового орієнтування прийомами в самостійній діяльності (ігровій, навчальній, побутовій).

Під час навчання орієнтуванню на власному тілі доцільно використовувати наступні прийоми: зорово-дотикове обстеження дитиною свого тіла; розглядання себе в дзеркалі; знаходження та називання частин свого

тіла; співвіднесення дитиною частин свого тіла з тілом іншої дитини; словесне позначення їхнього просторового розташування.

Особлива увага приділяється вмінню дітей розрізняти праву й ліву сторони „на собі”, тому що орієнтування саме в цих напрямках є необхідною основою освоєння не тільки свого тіла, але й простору навколо себе.

Для навчання орієнтуванню в навколишньому просторі із точкою відліку „від себе” тифлопедагог формує в дітей навички використання збережених аналізаторів в орієнтуванні, розвиває вміння виділяти різні орієнтири. Основою навчання при цьому є співвіднесення розташування іграшок і предметів із вже освоєними напрямками власного тіла. Велика увага приділяється засвоєнню зрозуміти „близько – далеко”, „ближче – далі”.

Для розвитку полісенсорного сприймання простору необхідно навчити дітей впізнавати за звуковою характеристикою різні іграшки, предмети. Діти вправляються в упізнаванні предметів за допомогою зору й дотику, а потім визначають їхнє розташування в просторі за допомогою слухового сприймання.

Використанням схем у навчанні дітей орієнтуванню в просторі застосовується послідовно за наступними напрямками: навчання орієнтуванню в просторі за малюнком–планом; знайомство з умовними зображеннями предметів; формування вміння співвідносити розташування в просторі реальних предметів зі схемою; навчання самостійному складанню найпростіших схем замкнутого простору.

Здобуті дітьми навички роботи зі схемами сприяють розвитку їхнього просторового мислення, що значно полегшує зорово-просторове орієнтування. Просторові уявлення розширюються. Діти опановують навичками самостійного орієнтування не тільки в знайомих приміщеннях, але й у незнайомому замкнутому просторі.

Формування навичок орієнтування в просторі в учнів є важливою ланкою в системі корекційно-виховної роботи шкіл для незрячих. Навчання орієнтуванню в просторі здійснюється на уроках загальноосвітніх дисциплін (фізкультури, праці, географії, фізики, математики та ін.), на заходах у рамках режиму дня школи-інтернату (фізкультурно-оздоровчих, на прогулянках) і на спеціальних заняттях з ритміки і орієнтуванню в просторі. [3]

При навчанні незрячих дітей орієнтуванню в просторі використовуються наочні засоби, серед яких велике місце займають рельєфні посібники, схеми і плани шляху, макети приміщень і вулиць. Необхідно також навчати дітей словесним описам маршрутів перед виконанням завдання розумового промовляння під час його виконання та словесного звіту після виконання.

У процесі занять незряча дитина вчиться користуватися не тільки дотиком, але і усіма видами відчуттів: зоровим із залишковим зором, слуховим, нюховим, тактильним. Робота проводиться в ігровій формі, поступово збільшуються і ускладнюються завдання. Спочатку для аналізу пропонується не більше трьох предметів, потім їх кількість збільшується до десяти. Дітям ставляться конкретні завдання: визнач, що це, з чого зроблена кулька, кубик, брусок, кільце тощо; хто швидше знайде два кубика, брусок, кільце; визнач, що впало; покажи, в якому напрямку; скажи, далеко, близько, ліворуч, праворуч тощо.

Складовою частиною занять з просторового орієнтування є домашні завдання. Вони можуть включати відпрацювання рухів за маршрутами, що вимагає багаторазового повторення, вправи із сенсорного розвитку, різні фізичні вправи. Перевірка виконання домашніх завдань здійснюється на заняттях протягом року.

Процес засвоєння матеріалу під час навчання орієнтуванню незрячих та слабозорих дітей відбувається по-різному. Тому діти з глибоким порушенням зору потребують систематичного навчання, а також індивідуального підходу.

Для виконання завдань з просторового орієнтування як на уроках, у режимі дня, так і на спеціальних заняттях можна використовувати фронтальну, групову та індивідуальну форми організації занять. [4, 5]

Фронтальний метод, одночасне виконання всіма учнями завдання, може бути використаний на уроках і в режимні моменти.

Груповий метод (діти діляться на групи в залежності від підготовленості і зорових можливостей) може бути використаний при будь-яких видах занять. Однак він найбільш ефективний при вивченні вправ і їх вдосконалення.

При індивідуальному методі організації занять кожен учень одержує своє завдання і виконує його самостійно. Наприклад, знайти необхідні орієнтири для пересування по певній ділянці вулиці на макеті схеми-плану. Індивідуальний метод організації занять з учнями використовується при навчанні самостійного проходження маршруту на вулиці. Наприклад, один учень йде по одній стороні вулиці, а інший, із залишковим зором, з протилежного. Викладач йде за ними і контролює, як обстежують учні ділянку маршруту. [2, 3]

Для занять з просторового орієнтування необхідний відповідний інвентар і обладнання, які повинні бути в кабінеті з просторового орієнтування. Обладнання та матеріали можна корегувати та змінювати. В залежності від потреб та побудови навчального процесу з просторового орієнтування.

Проведення корекційних занять з просторового орієнтування здійснюється з урахуванням особливостей розвитку дітей, що мають глибокі порушення зору та проводяться дефектологом (тифлопедагогом) відповідно до навчального плану і програми в формі індивідуальних та підгрупових занять. [4, 5]

Основними завданнями корекційних занять є наступні: розвиток дрібної моторики; розвиток загальної моторики; розвиток уявлень про предмети та явища оточуючого простору; орієнтування на власному тілі; орієнтування в мікропросторі (за столом, на аркуші паперу, на приладі для письма шрифтом Брайля); орієнтування в макропросторі (кімната, школа, клас, вулиця, транспорт); розвиток готовності збережених аналізаторів (слух, нюх, дотик, залишковий зір) до навчання просторового орієнтування.

Значне місце займають екскурсії, практичні заняття, дидактичні ігри з використанням інтерактивних технологій. Оволодіння спеціальними вміннями та навичками полегшує соціально-психологічну адаптацію дітей з вадами зору до сучасних умов життя.

Отже, формування просторових уявлень у дітей з глибокими порушеннями зору складний і тривалий процес, що вимагає постійного корекційно-розвиткового супроводу педагогів. Однак, за умови вчасно наданої корекційної допомоги учні, навіть, з глибокими порушеннями зору можуть

здобути просторові уявлення, достатні для самостійного орієнтування в просторі.

Література:

1. Ананьев Б.Г., Рыбалко Е.Ф. Особенности восприятия пространства у детей. – М.: Просвещение, 1964.
2. Кручинин В.А. Формирование пространственной ориентировки у детей с нарушениями зрения в процессе школьного обучения. СПб., 1991.
3. Люблинская А.А. Особенности освоения пространства детьми дошкольного возраста // Формирования восприятия пространства и пространственных представлений у детей. – М.: АПН РСФСР, 1956. – Вып. 86.
4. Наумов М.Н. Обучение слепых пространственной ориентировке: Учебное пособие. - М.: ВОС, 1982.
5. Солнцева Л.И. Обучение ориентировке в пространстве // Слепой ребенок в семье / Под ред. Л.И.Солнцевой. – М., 1989.

Костенко Т.М.

**завідуюча відділу освіти дітей з порушеннями зору,
кандидат психологічних наук.**

*Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
(м.Київ)*

ПРОГРАМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Психологічна реабілітація – це комплекс послуг, спрямованих на надання психологічної допомоги людям з порушеннями зору для досягнення наступних цілей: на відновлення (формування) здібностей, що дозволяють їм успішно виконувати різні соціальні ролі (сімейні, професійні, громадські та інші) і мати можливість бути включеними в різні області соціальних відносин і життєдіяльності, на формування соціально-психологічної компетентності для успішної соціальної адаптації та інтеграції в суспільство.

Психологічні послуги – це: психологічне консультування, орієнтоване на вирішення соціально-психологічних завдань; психологічна діагностика; психологічна корекція; психотерапевтична допомога; соціально-психологічний тренінг; психологічна профілактика; психологічний патронаж.

Кому надаватимуться психологічні послуги: батькам дітей з порушеннями зору та незрячих дітей, молодим людям з порушеннями зору (18+) та їх родинам, дорослим, які мають порушення зору від народження та їх родинам, дорослим, які мають порушення зору або втратили зір в певному віці та їх родинам.

Психологічне консультування є спеціально організована взаємодія між психологом і людиною з порушеннями зору, яка потребує психологічної допомоги, з метою вирішення проблем в області соціальних відносин, соціальної адаптації, соціалізації та інтеграції.